

UNGVÁRY KRISZTIÁN

BEUGRÁS

**MAGYARORSZÁG HADBA LÉPÉSE
A SZOVJETUNIÓ ELLEN**

Valóban nem volt alternatíva a Szovjetunió elleni hadba lépés elkerülésére?

Arról, hogy Magyarország második világháborús részvételének lett volna alternatívája, abban az értelemben, hogy *teljesen* ki lehetett volna maradni a konfliktusból, a magyar történettudományban nincs és nem is volt vita: az ország geopolitikai helyzete és a konfliktus mértéke egyaránt olyan volt, hogy az ország nem maradhatott abszolút érintetlen. Arról azonban, hogy Magyarország hadba lépése a Szovjetunió ellen 1941-ben *szükségszerű és elkerülhetetlen* volt, már egyáltalán nincs ekkora konszenzus. Munkám több feladatra is vállalkozik. Egyrészt arra, hogy egy eddig nem kellően kiértékelt, ámde kulcsfontosságú forráscsoport segítségével bizonyítsa: a német diplomácia nemhogy akarta volna 1941 első felében Magyarország háborús részvételét, hanem *kifejezetten ellenezte azt*. Másrészt arra, hogy rávilágítson: a német nyomásgyakorlás ezt követően sem volt annyira egyértelmű, ahogyan a kutatók jelentős része feltételezi. Az eddigi kutatás ugyan sok részletet feltárt, azonban a magyar résztvevők informáltsága, a különböző döntések egyes mozzanatai máig homályban maradtak, amit csak növelt az a sok torzítás, amely a kérdés tárgyalását a pártállami

időszakban² és azóta is³ terheli. Ezen túlmenően pedig szükségesnek láttam azoknak az elvi kérdéseknek a vizsgálatát is, amelyek a *hadba lépés*, a *visszacsapás* és a *hadüzenet* kifejezésekhez kötődnek.

A kérdés elemzése egyúttal arra is alkalmas, hogy bemutassam: hogyan és mennyiben érdemes kényszerpályáról, determináltságról beszélni akkor, amikor a megvalósulttól eltérő alternatívák mint lehetőségek az adott korban nagyon is léteztek, és ezekről maguk a politikai döntéshozók is tudtak, mivel ők szintén foglalkoztak az elemzésükkel – kivéve sajnálatos módon a kormányzót, akinél az elemző tevékenység nem állapítható meg.⁴

² 1989 előtt tilos volt említeni a szovjet támadási terveket, a kassai bombázás kapcsán pedig csak összeesküvés-elméletek jelenhettek meg.

³ A téma 1989 utáni problematikus megközelítéseire munkám vonatkozó fejezeteiben reflektálok. Bár ennek a kötetnek nem lehet célja a kérdés közéleti diskurzusainak teljes elemzése, mégsem felesleges utalnom arra, hogy Orbán Viktor 2024. május 17-én azt nyilatkozta, hogy Horthy ki akart maradni a háborúból, de ebbe Magyarországot a környező nagyhatalmak belenyomták.

⁴ A kérdés elméleti hátteréhez lásd Gyáni: A történelmi..., különösen 168–222.

Bevezető

és historiográfiai áttekintés

A kérdés először Bárdossy László népbírószági perében mérülhetett volna fel, annál is inkább, mert az eljárás alapvetően a hadba lépés(ek) körül forgott. Maga a per számos szempontból nem felelt meg egy jogállami eljárással szemben támasztható követelményeknek, és bizonyos tekintetben még a népbírószági perek közül is kilógott. Bárdossy tudatosan vállalta a rá kirótt szerepet, emiatt viszont vallomásaiban nemhogy nem tárta fel az igazság minden szeletét, hanem éppenséggel olyan politikai felelősséget is magára vállalt, amelyet nem kellett volna.⁵ Azt azonban a tárgyalás során ő is elismerte, hogy a Szovjetunió megtámadása

⁵ Figyelemre méltó, és Horthy jelentős politikai tekintélyére utal, hogy Bárdossy már kezdettől fogva vállalkozott arra, hogy Horthyval szemben magára vegye a hadiállapot politikai felelősségét. A kormányzóknak 1944 augusztusában küldött levelében ugyanis azt írta, hogy a magyar kormány nem „kénytelen-kelletlen” határozta el az ország részvételét a Szovjetunió elleni hadjáratban, hanem az adott helyzet igen lelkiismeretes és gondos mérlegelése után. Ez az állítása nyilvánvaló hazugság volt, és csak arra szolgálhatott, hogy Horthyt fedezze (lásd Horthy Miklós titkos iratai..., a továbbiakban HMTI 59. sz. dokumentum, 302.). Ráadásul Bárdossy már elég korán megsejtette, hogy az ügy személyes tragédiája lesz: 1943-ban Illyés Gyulának is megmondta, hogy fel fogják akasztani – lásd Pritz: Az a „rövid”... 227. Ugyanilyen értelemben nyilatkozott Csikós-Nagy Bélának is már 1941-ben, lásd „Lojálisan csináltam...” 14.

„nem volt végzetszerűen elkerülhetetlen”⁶ – bár másutt épp azt fejtegette, hogy a nyomás „atmoszferikus” volt.⁷

Utóbbi kijelentés azonban egy olyan világban, amelyben a magyar diplomáciai apparátus minden egyes rezdülést igyekezett írásban dokumentálni, arra utal, hogy a nyomás forrását nem a német–magyar kapcsolatok forrásvidékén, hanem inkább Magyarországon belül kell keresni. Mindezt maga Bárdossy is így minősítette az elsőfokú tárgyalás végén elmondott beszédében: „A német politika tehát arra törekedett, hogy a magyar kormány kénytelen legyen – ha másként nem, az antibolsevista közvélemény és a hadsereg nyomására – a háborúban részt venni anélkül, hogy ezért előre ellenszolgáltatást köthessen ki a birodalmi kormánytól.”⁸

Az úgy paradoxona, hogy a hadba lépéssel kapcsolatos és e kötetben bemutatott dokumentumok első és szelektív olvasásra a Bárdossy-per során a volt miniszterelnököt elvileg súlyosan terhelhették volna, hiszen ha azért volt német nyomás, hogy Magyarország ne lépjen be a háborúba, de ez mégis megtörtént, akkor azok felelőssége, akik erről döntöttek, hatványozott. Ám minden hadba lépést vizsgáló személy óhatatlanul azzal szembesült, hogy Bárdossynak a folyamatban csak mérséklő szerep jutott. A Bárdossy-per vádlói (pontosabban a per koreográfiáját elsősorban meghatározó kommunista párt) a Horthy-rendszert kívánták a vádlottak padjára állítani, Horthy személye nélkül. A kormányzót azért kellett kihagyni a vádlottak közül, mert ő Magyarországon ekkor még igen népszerű volt, az Ideiglenes Nemzeti Kormány elnöke és két minisztere is Horthy tábornokaként

⁶ Pritz Pál: Bárdossy... 12.

⁷ Pritz Pál: Bárdossy... 127.

⁸ Tangl Balázs: Iratok... 169.

szolgált korábban, a túl hamar megfogalmazott vád tehát súlyos politikai problémákat okozott volna – már azzal is, hogy gyorsabb hatalomátvételi menetrendet sugallt, mint amit Moszkva valójában kívánt.⁹

Maga Bárdossy a Sztójay Dömével váltott – és ebben a munkában részletesen ismertetett – távirataira nem hivatkozott, mert maga is tudta, hogy amennyiben ezt teszi, akkor Horthy menthetetlen helyzetbe kerül. A dokumentumok a későbbiekben sem keltették fel a kutatók figyelmét: akik Bárdossy rehabilitálásán fáradoztak, azok megelégedtek a publikált források használatával, akik viszont még 1990 előtt ezeket a forrásokat részlegesen kiadták, nem voltak (vagy nem lehettek) érdekeltek abban, hogy a Bárdossyra kedvezőbb fényt vető tények is előtérbe kerülhessenek.

E kötet nem vállalkozik a Bárdossy-per elemzésére, mivel az jól feldolgozott.¹⁰ Vizsgálatunk fókuszában a következő kérdéscsoport áll: mit gondolt a hadba lépésről a magyar vezetés, volt-e német nyomásgyakorlás, ha igen, akkor milyen irányú, és ebből mit regisztráltak a magyar döntéshozók, illetve milyen mozgástér merülhetett fel előttük? Emellett vizsgálatom kiterjed a hadiállapotba kerülés jogszerűségének kérdésére, illetve magára a magyar döntéshozatali mechanizmusra is, mivel a szakirodalomban mindkét kérdésben ellentmondásos és részben megalapozatlan állítások szerepelnek.

⁹ A kommunista „menetrend” kérdéseire lásd Ungváry: Magyarország szovjetizálásának...

¹⁰ Bárdossy Lászlóra és perére lásd Pritz: Bárdossy..., valamint az összes eddigi irodalmat összefoglalva Tangl: Iratok... A hadba lépés körülményeire és az 1941. június 26-i minisztertanácsi jegyzőkönyvekre lásd Dombrády: A hadba lépés..., a hadba lépés jogszerűségéről pedig Sente: Magyarország második...